

УДК [332.122:338.43]:504.05

І.М. Куліш

Загроза сільським територіям від техногенної діяльності: світові уроки

Наведено факти з історії, коли техногенна діяльність призводила до катастроф. Проаналізовані причини та наслідки прийняття управлінських рішень цього напрямку, які завдавали невиправної шкоди сільським територіям. Проведена паралель між історичним минулим та сьогоденням і встановлено, що прямування до отримання максимального прибутку може повністю унеможливити майбутній розвиток сільських територій України. Наголошено на необхідності посилення державного контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення, особливо іноземними орендарями.

Ключові слова: сільські території, соціально-економічний розвиток, техногенна діяльність, історичні уроки

Нині все частіше згадуються уроки минулого, зокрема наслідки впливів людської діяльності на природу та техногенні катастрофи, які повсякденно відбуваються. Пошук шляхів вирішення проблеми нівелювання негативного впливу людини на навколишнє середовище міцно увійшов до порядку денного багатьох міжнародних організацій та національних стратегій розвитку держав світу.

Зазначена проблема перебуває під пильною увагою дослідників, серед них провідні вітчизняні вчені: Д. Бірюков [1], М. Голубець [2], В. Кравців [3], В. Литвин [4], С. Пономарьов [5], В. Рудюк [6], Є. Яковлев [7] та багато інших. Це питання досліджують і закордонні науковці: Д. Бабаєва [8], Л. Браун [9], Р. Протеро [10], С. Старіковіч [11], С. Хадбаатар [12], В. Чекалкін [13] та ін. Досліджують проблеми техногенного впливу також міждержавні інститути: Організація Об'єднаних Націй, Європейська агенція з навколишнього середовища, Міжурядова група експертів зі змін клімату, Регіональний екологічний центр Центральної та Східної Європи. Окрім того, створена велика кількість неурядових природоохоронних організацій, найвідоміші серед яких: Грінпіс, Зелений хрест, Всесвітній фонд дикої природи, Всесвітній союз охорони природи та інші. При цьому проблемі техногенного впливу людини на соціально-економічний розвиток сільських територій приділено недостатньо уваги, що і обумовлює мету даної статті, а саме: згрупувати та проаналізувати найвідоміші випадки техногенного впливу на деградацію сільських територій.

В історії часто згадуються події, які отримали назву «вівці з'їли людей» і які начебто мали місце у середньовічній Англії, коли протягом 1315–1317 рр. внаслідок великого голоду суттєво постраждав демографічний потенціал держави. А до цього країна пережила пандемію

чуми, що призвело до скорочення загальної кількості її населення вдвічі. Відтак, землю не було кому обробляти, землевласники фактично стали залежними від нечисленних фермерів-орендарів, які почали висувати різні необґрунтовані вимоги, наприклад, відмовлялися ремонтувати орендовані будівлі тощо. Тому землевласникам значно простіше стало перевести рілля під пасовища – у цьому випадку достатньо було одного пастуха з отарою. Поселення, коли там залишалось 1–2 заселених будинки, стало не вигідно утримувати, і їх зносили. У характері економіки держави відбулися зміни, які сприяли зростанню виробництва вовняної тканини, однак викликали проблеми з продовольством. Для їх вирішення англійський парламент у 1487 р. прийняв закон про заборону знесення поселень, у яких проживали хлібороби [10, с. 277]. У подальший період кількість населення зростає, однак у землевласників, які отримували прибутки від торгівлі вовною, вже не було потреби, а тим більше бажання відновлювати рілля.

Під впливом цих подій Т. Мор у книзі «Утопія» [14, с. 132] описав ситуацію, коли розвиток виробництва тканини з овечої вовни призвів до скорочення ріллі, на місці якої створювались пасовища.

Міф про «овець, котрі з'їли людей» К. Маркс згадав у 24 гл. «Капіталу» як реальний факт, і це увійшло до підручників радянського часу (успішно перейшло в сучасні підручники) і стало загальноновживаним.

Парадоксальним є той факт, що вигадане стало прецедентом і в різних інтерпретаціях втілюється в економіці та сільському господарстві багатьох країн до сьогодні.

У цьому контексті необхідно згадати випадки, пов'язані з нерациональним використанням природних ресурсів окремих країн. Дослідження К. Орліак та Д. Стедмена показують, що у 1200–1500 рр. – період, коли на острові Пасхи відбувалося спорудження знаменитих статуй, там був субтропічний ліс. Зокрема, у великій кількості ріс місцевий різновид пальми, яка виростає до 20 м і діаметр якої сягає до 1 м. Було дуже багато й інших дерев, кущів, трав, папороті тощо, самих лише пальм налічувалось 15 видів. Люди розчищали ділянки для землеробства, найбільша кількість лісів вирубувалась для спорудження статуй. Через це у XV ст. з острова зникли не лише пальми, але й увесь ліс цілком, разом з рослинами та тваринами. Тобто за 700 р. полінезійці повністю знищили ліс, і нині тут лише спустошена місцевість, вкрита засохлою травою без дерев та кущів [8]. Втрата захисного бар'єру від вітрів негативно вплинула на ґрунти, родючий шар яких був знесений, і вони стали непридатними для ведення сільського господарства.

Протягом останніх 150 років у різних державах Африки неодноразово розроблялися заходи боротьби з мухою цеце – переносником смертельно-небезпечного захворювання. З цією метою, наприклад, планувалося в окремих районах вирубати всі дерева, щоб мусі не було на чому сидіти, або знищити усіх тварин, щоб вона не мала чим харчуватись. На жаль, окремі з них були втілені у життя: на початку 1930-х рр. у Південній Родезії почався масовий відстріл диких тварин. Лише за один рік їх було знищено понад 36 тис. особин, деякі види повністю (наприклад, дикі

свині). Це обернулося великими втратами для жителів сільських територій, діяльність яких була пов'язана із туризмом та мисливством.

У дельті Окаванго (Ботсвана, Африка) для боротьби з мухою цеце уряд прийняв рішення, згідно з яким дві третини території оброблялись розчином ендосульфана понад 10 разів (уже після першого обприскування загинуло 70 відсотків рибної молоді, а результати впливу на людей не досліджувались). Загалом планується перетворення дельти на суцільне пасовище, оскільки тваринництво – друга за значенням (після алмазів) стаття ботсванського експорту. Приклад інших районів Африки, де внаслідок екстенсивного використання нових пасовищ території перетворились у пустелю, дає підстави для занепокоєння [13, с. 14-17].

У 1958 р. на VIII з'їзді Комуністичної партії Китаю Мао Цзедун закликав до боротьби з горобцями, оскільки вони масово пожирають зерно врожаю, завдаючи національному господарству колосальних збитків. Під час втілення цього рішення у 1958 р. було знищено майже 2 млрд. горобців та багатьох інших дрібних птахів [11, с. 118]. У селян були великі сподівання на небувалі врожаї, у наступному 1959 р. збіжжя справді було зібрано набагато більше, однак через те, що без птахів розплодилися шкідники, у наступному році сталася катастрофа – врожаю майже не було. У країні настав голод, загинуло від 10 до 30 (за різними джерелами) млн. осіб, більшість із них – жителі села. У 1959 р. Академія Наук Китаю переглянула свої погляди на проблему і визнала, що війна з горобцями була помилкою. Для відновлення популяції горобців імпортували з СРСР та Канади [15]. Втрати для сільських територій, спричинені у т. ч. недостатньою кількістю працівників, були відчутними довгий час.

Одним із невдалих сільськогосподарських експериментів є освоєння цілинних земель у СРСР у 1954–1960 рр. Планувалося збільшення виробництва зерна шляхом введення в оборот великих земельних ресурсів Казахстану, Поволжя, Уралу, Сибіру, Далекого Сходу. Ця ідея висувалася ще в часи царської Росії, проте наштотувалась на міцний спротив вчених. Вони довели, що землеробство і виробництво зерна в умовах недостатності водних ресурсів та відсутності родючих земель здатне перетворити ці землі у пустелю [16, с. 474–475].

Однак, незважаючи на ці та інші доводи, під час дискусії щодо того, яким шляхом розвивати сільське господарство: інтенсивним чи екстенсивним, М. Хрущов наполіг на екстенсивному шляху, і у 1954 р. пленум ЦК КПРС прийняв постанову «Про подальше збільшення виробництва зерна у країні і про освоєння цілинних та перелогових земель» [17, с. 2]. Втілення у життя цього рішення обернулось великими матеріальними втратами і завдало шкоди селянам-кочівникам.

За прикладом СРСР, Монголія також почала освоєння цілини, окремі проекти працюють і досі (державна програма «Цілина-3», 2008 р.), однак концепція розвитку землеробства і розширення ріллі за рахунок цілинних земель, розроблена у 50–60-х рр. минулого століття, як і її практична реалізація, не врахували ступеня сприятливості для богарного землеробства фізико-географічних комплексів і подальші зміни ґрунтово-екологічних

умов, у т. ч. виникнення такої сильної деградації ґрунтів, яка мала місце (на сьогодні понад 50% розораних цілинних земель занедбано) [12, с. 4].

Під час кампанії боротьби за тверезість, яка розпочалася в СРСР у 1985 р., на території України викорчували 60 тис. га виноградників, внаслідок чого була втрачена п'ята частина республіканського бюджету. Втрати для виноградарства склали 30% – це більше, ніж під час Другої світової війни (22%) [6, с. 4].

На відновлення виноградників, за різними підрахунками, потрібно було б майже півмільйона карбованців у тодішніх цінах та п'ять років. Однак окремі унікальні сорти винограду були знищені повністю. Шкода, завдана сільським територіям, була не виправною, адже, окрім винищення виноградників, велика кількість працівників цієї сфери, як правило жителів сільської місцевості, стала безробітними, зайнялась іншою діяльністю, а отже, трудовий потенціал був втрачений.

З середини ХХ ст. до 1995 р. у США постійно були надлишки зерна або рілля, котра не використовувалась (це було своєрідним «буфером», яким можна було скористатись у кризовій ситуації). Наприклад, коли внаслідок мусону 1965 р. в Індії виникли проблеми з продуктами харчування, адміністрація президента Ліндона Джонса відправила п'яту частину пшениці США до Індії, і голоду не було [18].

На сьогодні у США щороку витрачається понад 120 млн. т зерна для виробництва автомобільного біопалива. Цієї кількості зерна достатньо, щоб прогодувати 350 млн. осіб протягом року [19]. Тобто, за аналогією стосунків між «вівцями і людьми», тепер формуються стосунки між автомобілями і людьми.

Швидкість, з якою зерно перетворюється в етанол, постійно зростає: у 2010 р. у США було зібрано 400 млн. т зерна, з них 126 млн. т витрачено на виробництво етанолу (для порівняння, у 2000 р. з тією самою метою витрачено 16 млн. т). Ця масова переробка зерна у паливо означає, що ціна на зерно сьогодні прив'язана до ціни на нафту. А тому, якщо нафта зростає в ціні, то й ціна зерна підвищуватиметься, оскільки усе прибутковіше стає переробка зерна в заміники нафти. І це не лише американське явище: Бразилія, яка виробляє етанол із цукрової тростини, займає друге місце за виробництвом етанолу після США. Метою Європейського Союзу є доведення використання біопалива у 2020 р. до 10% [18], що також сприятиме вилученню землі із вирощування продовольчих культур.

Більшість автомобілів у Європі працює на дизельному паливі, а тому попит на біодизель з ріпакової та пальмової олії постійно зростає. Це викликає не лише скорочення доступних для вирощування продовольчих культур земель у самій Європі, вирубуються також тропічні ліси Індонезії та Малайзії з метою створення пальмових плантацій для виробництва олії [19].

Ризики деструктивного впливу людини на розвиток сільських територій загострилися: з ХХІ ст., коли виник абсолютно новий вид торговельних угод, за якими країни-імпортери купують або орендують крупні земельні ділянки.

Так, Лівія, чий імпорт зерна сягає 90% і яка доволі занепокоєна поставками продовольства, орендувала 250 тис. акрів землі в Україні для вирощування пшениці для своїх потреб в обмін на доступ до одного

зі своїх нафтових полів. Єгипет шукає аналогічну можливість оренди землі в Україні в обмін на доступ до його природного газу. Китай є найкрупнішим «закордонним фермером»: у 2007 р. країна підписала меморандум про сільськогосподарське використання 2,5 млн. акрів землі на Філіппінах – площа, яка становить 10% сільськогосподарських угідь країни. Ця угода була укладена між чиновниками таємно, однак пізніше була відмінена, коли в країні почалась нестача продовольства і місцеві фермери почали протестувати. Тепер Китай шукає можливості довгострокової оренди землі в інших країнах, включаючи Австралію, Росію і Бразилію [9]. У засобах масової інформації активно мусуються повідомлення про бажання КНР орендувати 3 млн. га сільськогосподарських земель України.

Орендують землі в інших країнах і Саудівська Аравія та Південна Корея. Більшість таких ділянок розташована в Африці, уряди країн якої здають ріллю за ціною менше 1 долара за акр на рік. Здебільшого здають землю Ефіопія та Судан – країни, де мільйони людей виживають завдяки Всесвітній продовольчій програмі ООН. Той факт, що уряди обох країн продають землі в обмін на іноземні капіталовкладення тоді, як їх народ голодує, свідчить не цілком добре про їх керівництво [18].

В Україні цей процес поки що перебуває в зародковому стані, але вже й за цих обставин виразно проступають контури іноземних загроз. Як показує практика, «іноземний інвестор» прагне прокласти собі дорогу до національних земельних відносин усіма можливими способами: від укладення міждержавних договорів про купівлю (оренду, інвестування на певних умовах і т. п.) землі до підтримки державних програм із реформи земельних відносин за участі своїх експертів, національних органів чи навіть від третьої сторони. У разі гострої потреби проникнення сучасні транснаціональні компанії залучають авторитетні міждержавні організації чи цільові програми. Окремі компанії, навіть у тих випадках, коли держави забороняють іноземцям продаж чи оренду землі, знаходять національних фізичних і юридичних осіб чи просто чиновників, які погоджуються господарювати за вказівкою іноземного інвестора, нехтуючи навіть той факт, що таке господарювання може прямо суперечити національним інтересам [4].

Підтвердженням цьому є правила оренди землі, які діють згідно з новим Податковим кодексом України (далі – ПКУ), який визначає, що оскільки орендна плата за землі державної та комунальної власності не може бути меншою від розміру земельного податку, а розмір земельного податку вираховується з нормативної грошової оцінки землі, нормативна грошова оцінка земельної ділянки щороку станом на 1 січня уточнюється на коефіцієнт індексації, порядок проведення якої затверджується урядом. ПКУ чітко встановлює порядок здійснення індексації нормативної грошової оцінки. Центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів за індексом споживчих цін за попередній рік щороку розраховує величину коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель, на який індексується нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення станом на 1 січня поточного року. Він визначається за

формулою: $Ki = [I - 10] : 100$, де: I – індекс споживчих цін за попередній рік. У разі, якщо індекс споживчих цін не перевищує 110%, такий індекс застосовується із значенням 110. Відповідно до ПКУ коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель застосовується кумулятивно залежно від дати проведення нормативної грошової оцінки земель [20].

Наприклад, станом на 01.01.2012 р. середня нормативна грошова оцінки 1 га ріллі у Львівській області становила 17762,8 грн. [21], відповідно ставка земельного податку з одного га у відсотках від їх грошової оцінки, встановлена в розмірі 0,1% [16], становитиме 17,76 грн. на рік.

Світові тенденції, які пов'язані з нарощуванням потужностей виробництва так званого «екологічного» палива – біодизелю, дійшли і до України. Інститут картоплярства отримав доручення від Кабінету Міністрів України на розробку відповідної технології. На черзі виробництво біодизелю з цукрових буряків [5].

Виробляти біодизель із картоплі та цукрових буряків в Україні поки що лише планується, а з ріпаку виробляється вже порівняно давно. Проблему становить те, що з року в рік земельні площі під ріпаком неухильно зростають і за 12 років збільшились у 6 разів. При цьому увесь врожай продається до країн Європи у вигляді сировини. Українські ґрунти виснажуються, і отримання сьогоденної вигоди може обернутись втратами для прийдешніх поколінь, як це вже неодноразово було у світовій історії [22, с. 176].

До кризової межі дійшла нині ситуація з вирубуванням лісів у Карпатах, яке набуло таких масштабів, що вже становить постійну екологічну загрозу і про що неодноразово відзначалось [23].

Наслідком людської діяльності, посиленої змінами клімату, є щорічні повені в Карпатах, від яких страждає населення: руйнуються будинки, знищуються сільськогосподарські угіддя, гинуть люди. Основною причиною цього є вирубування лісів, яке здійснюється підприємницькими структурами і місцевим населенням. Наслідок цього процесу – повені, які спричиняють вимивання родючого ґрунту і загальну деградацію земель, люди змушені залишати місця, на яких їх сім'ї проживали віками, та переселятися.

Однак не лише вирубування сформувало проблему Карпат. Вона була започаткована ще у ХІХ ст., яке вважалось періодом «смерекоманії». Оскільки смерека дуже швидко росте, а Європі потрібна була деревина для будівництва, то її масово культивували, адже це економічно вигідно. Проте попит був тільки на смереку, а бук вважали породою-бур'яном, хоч він займав значно більші площі у Карпатах. Як наслідок, його використовували для опалювання, а на букових лісосіках насаджували смереку [24, с. 1].

Українські Карпати щороку втрачають частину свого лісового покриву і тому не здатні втримувати вологу. Вода, безперешкодно стікаючи в низини, викликає масштабні екологічні лиха. У сусідніх державах Польщі, Угорщині, Словаччині і Румунії промислове вирубування лісу припинили ще у 1960-х роках. Незважаючи на те, що нині там здійснюється масове відновлення, збитки від повеней, хоч і не такі великі, як в Україні, в них також є.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що відмінність США від інших держав полягає у тому, що для виробництва етанолу використовується все ж таки пшениця, а зернові так не виснажують землю, як, наприклад, ріпак в Україні, і для їх вирощування у США не вирубують ліси, як це робиться в Індонезії та Малайзії. При тому, що у використанні пшениці для технічних цілей є певна аморальність, це більшою мірою не економічне рішення, а зі сфери міжнародної політики. Пшеницю у будь-який час можна повернути до харчового використання, чого не можна зробити з ріпаком, який усе більшими обсягами вирощується у нашій державі.

Задля нівелювання втрат для сільських територій, державні рішення щодо сільськогосподарського виробництва різних культур (зокрема тих, які особливо виснажують ґрунт), а також їх використання для виробництва технічних речовин (біодизельного палива), не можуть прийматись без всебічних консультацій зі спеціалістами у цій сфері та врахування їхньої думки.

Окрім того, необхідно посилити контроль за насінневим матеріалом з метою недопущення на територію України рослин, які можуть порушити екологічну рівновагу (наприклад, борщівник Сосновського, який у радянський час широко вирощували як силосну культуру). Загалом, необхідно припинити культивування на вітчизняних сільських територіях рослин, від яких відмовляються усі цивілізовані держави (наприклад, ГМО).

Практика нищення національного багатства (родючих ґрунтів) вітчизняними та іноземними підприємцями в умовах, коли інші держави, які, маючи у своєму розпорядженні великі земельні угіддя, намагаються брати в оренду родючі ґрунти в інших країнах, є вкрай помилковою і економічно недалекоглядною.

Тому необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства та посилити державний контроль у цій сфері. Зокрема, слід відкоригувати процедуру використання орендованих земель: усі характеристики ґрунту, який надається в оренду, повинні бути невід'ємною частиною договору оренди, і там само має бути прописана умова повернення ґрунту в початковому стані після припинення договору; повинен бути запроваджений періодичний контроль за якістю ґрунтів, які перебувають в оренді, терміни проведення такого контролю визначає аграрна наука; припустиме застосування лише тих хімічних засобів, які дозволені в Україні.

Доцільно також заборонити промислове вирубування лісу в Карпатах, як це вже зробили країни Європи. Окрім того, слід постійно здійснювати масштабне відновлення лісового покриву з використанням характерних для кожної місцевості порід деревини.

Список використаних джерел

1. Бірюков Д.С. Глобальні тенденції загроз природного і техногенного характеру та їхніх соціально-економічних наслідків / Д.С. Бірюков, Ю.М. Скалецький, В.Г. Потапенко // Стратегічні пріоритети. – 2011. – №I(18). – С. 34–43.

2. Голубець М.А. Екосистемологія / М.А. Голубець. – Львів : Поллі, 2000. – 162 с.
3. Кравців В.С. Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації) / В.С. Кравців ; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2007. – 336 с.
4. Литвин В. Земля як об'єднувача основа українського суспільства / В. Литвин // *Голос України*, 2011. – №52. – С. 2–3.
5. Пономарьов С. Чи буде Україна без картоплі? / С. Пономарьов // *День*. – 2011. – №78.
6. Рудюк В. Питие определяет сознание / В. Рудюк // *Факты и комментарии* / – 2000. – 14.04. – №10. – С. 3–4.
7. Яковлев, Є.О. Оцінка регіональних еколого-ресурсних та еколого-техногенних загроз національній безпеці України / Є.О. Яковлев, Ю.М. Скалецький. – К. : НІСД, 2010. – 32 с.
8. Бабаева Д. Гибель богов / Д. Бабаева // *Вокруг Света* / – 2013. – №8 (2875). – С. 44–53.
9. Браун Л. Геополитика продовольственной нехватки / Л. Браун ; 24 сентября 2009 года. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page16311.html>.
10. Prothero R.E. English Farming, Past and Present / Rowland E. Prothero. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 524 p.
11. Старикович С.Ф. Самые обычные животные (про собак, ворон и божьих коровок) / С.Ф. Старикович. – М. : Наука, 1989. – 271 с.
12. Хадбаатар С. Ландшафтно-экологические особенности деградации богарных земель центральной части бассейна Селенги / С. Хадбаатар ; диссер. канд. геогр. наук. 25.00.23 – физическая география и биогеография, география почв и геохимия ландшафтов. – М. : Московский педагогический государственный университет, 2010. – 216 с.
13. Чекалкин В. Дельта в сердце пустыни / В. Чекалкин // *Вокруг Света*. – 1987. – №12 (2567). – С. 14–17.
14. Мор Т. Утопия / Т. Мор ; перев. с лат. Ю.М. Каган. – М. : Наука, 1978. – 417 с. – Серия: Предшественники научного социализма.
15. Великая воробьиная война (Китай, 1958–1959 г.). – Режим доступа : <http://www.terra-z.ru/archives/11122/>.
16. Большая Советская Энциклопедия (в 30 томах) / гл. ред. А.М. Прохоров ; изд. 3-е. – Т. 28. – М. : Из-во «Советская Энциклопедия», 1978. – 616 с.
17. О дальнейшем увеличении производства зерна в стране и об освоении целинных и залежных земель: решение пленума ЦК КПСС. – М. : Госполитиздат, 1954. – 38 с.
18. Brown L. The New Geopolitics of Food / Lester Brown. – Access mode : http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/25/the_new_geopolitics_of_food#sthash.F3XEUKJk.dwWSGmP6.dpbs.
19. Brown L. The Great Food Crisis of 2011 / January 10, 2011 / Lester Brown. – Access mode : http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/10/the_great_food_crisis_of_2011#sthash.FZPoP30P.dpbs.
20. Вартість оренди землі згідно з новим Податковим кодексом / Головне управління держземагентства у Херсонській області. – Режим

доступу : <http://oblzem.kherson.ua/Zemleustriy/Vartist-orendi-zemli-zgidno-z-novim-Podatkovim-kodeksom-142.html>.

21. Коментар Земельної спілки України: застосування змін у нормативній грошовій оцінці земель сільськогосподарського призначення. – Режим доступу : <http://zsu.org.ua/media-publications/40-2010-11-28-09-45-44/2010-11-28-10-00-48/683-2012-01-20-13-09-15>.
1. Куліш І. Напрями підвищення конкурентоспроможності сільських територій України в контексті використання досвіду Бразилії та Аргентини / І. Куліш // Регіональна економіка. – 2013. – № 3/13. – С. 169–177.
2. Куліш І. Соціально-економічний розвиток сільських гірських територій з врахуванням ощадливого ставлення до природних ресурсів / І. Куліш // Розвиток сільських територій. Організаційно-правові форми в сільському господарстві: зб. наук. праць економістів-аграрників / за заг. ред. П.М. Музики. – Львів : Сполом, 2013. – 472 с. – С. 241–248.
3. Оприск О. Всихаючі Карпати – де порятунок? / О. Оприск // Лісівник України (спеціалізований розділ газети «Деревообробник»). – 2011 – №14-15 (36).

Куліш І.М. Угроза сельским территориям от техногенной деятельности: мировые уроки.

Приведены исторические факты, которые свидетельствуют о катастрофах в результате техногенной деятельности. Проанализированы причины принятия управленческих решений в этом направлении, нанесших непоправимый вред сельским территориям. Проведена параллель между историческим прошлым и современностью, установлено, что стремление получить максимальную прибыль может сделать невозможным будущее развитие сельских территорий Украины. Отмечена необходимость усиления государственного контроля за использованием земель сельскохозяйственного назначения, особенно иностранными арендаторами.

Ключевые слова: сельские территории, социально-экономическое развитие, техногенная деятельность, исторические уроки.

Kulish I.M. Threat to rural territories from technogenic activity: world lessons.

Historic facts which testify to accidents as a result of technogenic activity are given. The reasons of adoption of administrative decisions in this direction which result there was an irreparable harm to rural territories are analysed. The parallel between the historical past and the present is drawn, is established that the aspiration to get the maximum profit can make impossible the future of development of rural territories of Ukraine. Need of strengthening of the state control of use of lands of agricultural purpose, is noted especially by foreign tenants. Key words: rural territories, social and economic development, technogenic activity, historical lessons.

Надійшло 20.12.2014 р.